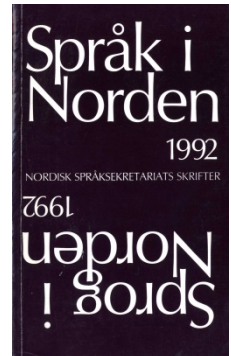

Sprog i Norden

Titel: Islandsk sprogrøgt over for en ny verden
Forfatter: Ari Páll Kristinsson
Kilde: Sprog i Norden, 1992, s. 18-28
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Islandsk sprogrøgt over for en ny verden

Af Ari Páll Kristinsson

Indledning

Dette indlæg handler om den islandske sprogrøgts stilling inden for det sidste stykke tid. Opmærksomheden vil især blive rettet mod islændingenes reaktion på de ændrede forhold, det islandske sprog er blevet udsat for i den sidste tid. Hovedkonklusionen er kort sagt, at traditionel islandsk sprogpolitik især kan blive trængt op i en krog af internationale massemedier, hvorimod der på enkelte andre områder er større grund til optimisme, især hvad angår udvikling af ordforråd inden for specialområder.

Først bliver islandsk sprogrøgts kendetegn beskrevet kort. Derefter nævnes forskellige punkter, som islandsk sprogrøgt har måttet og må reagere på. Jeg vil især koncentrere mig om udviklingen inden for modtagelse af satellit-tv i Island, islandske regler om oversættelsespligt med hensyn til tv-programmer og lignende. Endvidere fortæller jeg om en diskussion angående et amerikansk program på en enkelt islandsk radiostation. Så kommer jeg ind på terminologi inden for teknik og videnskab og den stadigt øgede vægt, der lægges på terminologivirksomhed i Island. Der redegøres ganske kort for de såkaldte EF-oversættelser til islandsk, og til slut vil jeg fortælle om en forventet lovgivning om islandsk sprog i reklamer.

Islandsk sprogrøgt

Det er som bekendt især to ting, der har kendetegnet den islandske sprogpolitik hidtil, nemlig på den ene side konservatismen, at tilstræbe at forbindelsen til de gamle sagaer ikke brydes, og på den anden side nydannelser, at forsøge at skabe nye ord på grundlag af de eksisterende. Tendensen inden for nydannelser i islandsk er især kendetegnet ved at man hellere forsø-

ger at danne nye ord af indenlandsk materiale end at tage låneord og tilpasse dem, selv om man dog af og til går den vej.

Der hersker blandt islændinge bred enighed om at beskytte og udvikle det islandske sprog. Det er der ingen tvivl om. Om dette vidner den udbredte diskussion blandt indbyggerne om sprogspørgsmål i Island. Der kan dog opstå uenighed om, hvilke metoder der skal benyttes for at beskytte og udvikle, men det er et fælles mål at islandsk i fremtiden kommer til at eksistere som et særligt sprog og at det ikke må afvige for kraftigt fra det gamle oldislandsk.

Oversættelsespligt i tv

Fra efteråret 1990 og ind i 1991 opstod der betydelig diskussion i Island om massemediers pligt til at oversætte. Grunden til denne diskussion i efteråret 1990 var at da fik offentligheden kendskab til nogle virkelystne personers planer om at opsætte kabelsystemer til distribuering af tv-udsendelser her i landet. Idéen gik tilsyneladende ud på at modtage programmer fra udenlandske tv-stationer, der distribuerer tv-udsendelser via satellit.

Af de regler, der nu gælder om udsendelse af tv-programmer i Island, fremgår det klart, at udenlandske programmer skal oversættes. Undtagelser er dog sangtekster og begivenheder, hvorfra der sker direkte udsendelser, f.eks. idræts- eller musikarrangementer. I januar 1991 blev der også gjort undtagelser vedrørende nyheder og nyhedsaktuelle programmer.

Ved første syn ser det ud til at være umuligt at oversætte den flod af programmer på nogle snese kanaler i satellit-tv, der via signaler føres ud i det blå, og pionererne inden for kabel-tv talte højt om at cirkulærer om disse ting var forældede. De lod endda klart forstå at de mente det ville være højst unaturligt at overholde disse regler. Det var derfor ikke underligt at mange begyndte at blive bekymrede for hvordan det skulle gå med bestemmelserne om oversættelsespligt, hvis der her oprettedes kabel-tv med systematisk distribuering af udenlandske programmer.

Islandsk sprognævn reagerede hurtigt, da man hørte om planerne om kabel-tv, og dets bestyrelse behandlede sagen på de fleste af sine møder fra september 1990 til februar 1991. Der

var kraftige reaktioner på planerne om kabel-tv og ændrede regler om tv-oversættelser. Det fremgik klart af en konference om massemediers oversættelsespligt og andet i den sammenhæng, som Islandske sprogævn afholdt i samarbejde med Radiolovskomiteén den 17. november 1990.

Jeg tror ikke, der er nogen, der kan tænke sig at protestere mod at enkeltpersoner har parabolantennor på taget til privat brug og modtager programmer fra udenlandske tv-stationer hjemme i stuen, og der er jo heller ingen, der forhindrer folk i at lytte til udenlandske radiostationer eller købe en bog på et fremmed sprog hos boghandleren. Noget helt andet er systematisk distribuering af uoversatte udenlandske programmer af denne slags til mange hjem.

Hvilken indstilling har myndighederne? Man kunne tænke sig, at det ville være muligt at opnå popularitet for en kort tid ved at tillade import af et mangedobbelt udvalg af tv-udsendelser i forhold til hvad der allerede findes i landet. Den daværende kultur- og undervisningsminister udtalte i et avisinterview i begyndelsen af oktober 1990, at reglerne om tv's oversættelsespligt burde revideres blandt andet under hensyn til ændrede forhold, og der har han sikkert ment den nye teknik inden for distribuering. Af samme interview fremgik det, at ministeren mente, at der burde lægges stor vægt på islandsk sprog. Af disse udtalelser ses det, at dels tør politikerne ikke modvirke import af tv-programmer uden oversættelse, dels taler de samtidig om at der skal værnes om sproget. Det fremgår tydeligt af disse udtalelser, at det er vanskeligt at adlyde to herrer på en gang, men ikke desto mindre er det glædeligt, at en erfaren politiker mener, at man ikke uden videre skal imødekomme ønsker om tilladelse til distribuering af uoversatte udenlandske tv-programmer, i det mindste ikke uden at tage forbehold vedrørende beskyttelsen af det islandske sprog.

I midten af januar 1991, da verden holdt vejret på grund af begivenhederne i Den Persiske Bugt, begyndte den islandske tv-station Stöð 2 («Kanal 2») med direkte retransmissioner fra den amerikanske tv-station CNN. Den 17. januar ændrede kultur- og undervisningsministeriet cirkulæret om oversættelsespligt, så Stöð 2's udsendelser af nyheder fra CNN blev lovlige.

Dette gjorde ministeriet til trods for at bestyrelsen for Islandsk sprognævn samme dag advarede om at det kunne være betænkeligt at tage en sådan beslutning uden grundig forberedelse og nødvendig tidsfrist. Statsradioen påbegyndte kort tid efter lignende retransmissioner fra den engelske tv-station SKY, men indstillede disse udsendelser omkring midten af februar. Sommeren 1991 afgjorde Radiolovskomiteéen at Stöð 2 fik en kort frist til at indføre speakerkommentar i det udenlandske materiale og til at fjerne de udenlandske annoncer i CNN's program. Stöð 2 så sig ikke under daværende omstændigheder i stand til at opfylde disse krav, og omkring 20. juli blev udsendelserne indstillet. Der er næsten ikke offentligt blevet klaget over de foranstaltninger stationen traf.

Den 19. august 1991, efter begivenhederne i Sovjetunionen, begyndte begge islandske tv-stationer igen retransmissionen fra CNN og SKY. De blev indstillet nogle dage senere.

Man kan umiddelbart slå fast, at der har været delte meninger om den daværende kultur- og undervisningsministers cirkulæreændring i januar 1991, der tillod direkte retransmission af udenlandsk nyhedsstof. Mange ville utvivlsomt betegne den som realistisk og sige at det var nødvendigt at få klarhed over grænserne for offentlig lovgivnings formåen. Efter ændringen fulgte en kolossal avispolemik, hvor hver enkelt havde sin mening, men jeg formoder, at størstedelen af dem, der offentligt gav deres mening til kende, var imod ændringen.

Men hvor stærk er den beskyttelse, der ligger i forpligtelsen til at vise islandske undertekster i udenlandsk programstof? Man kan spørge om stoffet ikke er lige udenlandsk, hvad enten der følger undertekster eller ej. Og hvis der samtidig sker det, at skriftsproget så småt viger for lyd og billede (jævnfør Ulf Tele-mans artikel «Det nordiska språksamarbetet. Idéer och fram-tidsuppgifter», *Sprog i Norden* 1989:22), så er islandske undertekster en ringe trøst.

Nogle har villet gå så vidt som til at synkronisere alt udenlandsk programstof, der vises på Island, både i biografen, tv og på videoer. Under henvisning til enorme omkostninger er det efter de flestes mening udelukket at synkronisere alt udenlandsk stof, der vises i landet. Det bør dog nævnes, at der er

sket store landvindinger på dette område på de islandske tv-stationer med hensyn til programmer for de yngste børn.

Jeg mener, det er vigtigt at stræbe til det yderste for oversættelsespligt for alt udenlandsk tv-stof, der udsendes på Island, også selv om der kun er tale om undertekster. Det er for det første sådan, at mange ikke forstår fremmede sprog og behøver teksten for at få noget ud af programmet. Dette burde dog være et retfærdighedskrav af en sådan art, at der ikke krævedes yderligere argumenter. Men det er ikke det eneste. Jeg vil her kun nævne et punkt: Undertekster er en af de allerbedste måder til at præsentere nye islandske ord på. Undertekster er således et af de stærkeste redskaber til udvikling af nydannelser i islandsk. Oversætteres rolle i sprogrøgt er muligvis blevet undervurderet på Island i de forløbne år. Oversættelsesarbejdet er i sig selv så vigtig en del af sprogrøgt, at allerede af den grund burde vi oversætte meget mere end det nu er tilfældet.

Hvis det nu gik så galt at oversættelsespligten blev ophævet, og de som har med tv-udsendelser at gøre, ville distribuere udenlandsk programstof for en stor dels vedkommende uden oversættelser, så kunne der også være en anden fare. Det ville være at islandske tv-seere så småt begynder at opfatte deres modersmål som afmægtigt. Med gode oversættelser ser alle sort på hvidt at det er muligt at udtrykke alt muligt på islandsk. Ved at lade den fremmede film og lyd stå alene og uberørt på skærmen, så bliver islandsk så meget fjernere end det ellers ville være tilfældet. Der spiller underteksterne helt enkelt en psykologisk rolle, selv om seerne mener at de på egen hånd forstår udenlandsk tv-stof.

Når nu oversættelser nævnes, så kan vi ikke komme uden om at nævne at kultur- og undervisningsministeriet i begyndelsen af dette år anmodede Islandsk sprog bureau om at udfærdige en rapport om status inden for oversættelsesansøgninger og forslag til forbedringer på det område. Der arbejdes på denne undersøgelse, og resultater forventes at foreligge i december 1991. Det står dog klart, at forholdene i forbindelse med oversættelser på Island, både med hensyn til uddannelse af oversættere, oversættelsesteori og forståelsen for problemer i forbindelse med oversættelser, er i urede. Det skal der rådes bod på.

Om amerikansk programstof i en islandsk radiostation

For nogle år siden blev Statsradioens eneret til at udsende radio- og tv-programmer ophævet, og derefter er der fremkommet nogle privatejede radiostationer. De fleste af dem udsender hovedsagelig musik, men også forskelligt andet populærstof. I juni i år blev det oplyst at en af dem havde i sinde at udsende et fire timer langt amerikansk radioprogram en gang om ugen. En islandsk speaker skulle bryde ind i programmet ca. hver time og referere, hvad programmet handlede om. Landets største dagblad, *Morgunblaðið*, kritiserer i en ledende artikel den 6. juni 1991 radiostationens planer i skarpe vendinger. Der hedder det blandt andet:

Hvor er ambitionen henne hos de mennesker, der har tænkt sig at forstå den slags aktivitet? Har de opgivet at være islændinge eller skal denne opførsel ses som tegn på, at en del af nationen er ved at opgive at opretholde selvstændig kulturvirksomhed her?

Senere hedder det i samme leder i *Morgunblaðið*:

. . . vi har i år været vidne til at de elektroniske medier er parate til at gå utrolig vidt for at føre udenlandske påvirkninger ind i landet på en sådan måde, at før eller senere vil de fremmede påvirkninger overdøve vor kultur, hvis der ikke gribes ind i denne udvikling.

Morgunblaðið slutter med disse ord:

. . . er det naturligvis klart at der bør nedlægges forbud mod udsendelser af den slags, som radiostationen. . . har planer om med amerikansk stof.

Bladets bekymringer er forståelige, og jeg er enig i bladets synspunkter.

Den nuværende kultur- og undervisningsminister, Ólafur G. Einarsson, siger i et avisinterview den 7. juni 1991, at han anser radiostationers opgaver for at være andet og mere end at trans-

mittere udenlandsk stof, og at de planlagte udsendelser af det amerikanske program ikke vidner om særligt store ambitioner. I samme interview siger ministeren, at han ikke er isolationist, og peger på at folk kan høre udenlandske programmer på deres radiomodtagere.

Ministerens udtalelser kendetegnes af samme mæglingstonefald som hans forgængers udtalelser, som jeg citerede før. Det ser ud til at de er imod at massemedierne på Island udsender uoversat udenlandsk stof, men de har svært ved at tage initiativer, der direkte hindrer det. De gør sig dog begge klart, at mange er bekymrede over fremmede kulturpåvirkningers eventuelle overmagt.

Radiolovskomiteén afgjorde sommeren 1991, at udsendelser af det amerikanske program ikke er i strid med gældende regler, og de udgør da også kun en uvæsentlig del af stationens sendeplan (nemlig kun 2-3%).

Men nu har man allerede set tegn på at denne beslutning kunne føre til at der bliver flere udsendelser af udenlandske programmer i islandske radiostationer: Den 10. august 1991 begyndte en anden privatejet radiostation udsendelser af et lignende amerikansk program.

Ordforråd inden for teknik og videnskab

Med henblik på fremtiden må der lægges øget vægt på nationalsprogenes terminologiske kapacitet parallelt med den traditionelle sprogrøgt og udvikling af dagligsprogets ordforråd. Denne forsvarskamp inden for fagterminologiens område er nødvendig for at forhindre at fremtidssynet, som Ulf Teleman beskriver i sin førnævnte artikel (1989:25), bliver til en virkelighed, hvor nationalsprogene først og fremmest er en slags køkkensprog og ikke sprog, der benyttes af dem, der er under uddannelse og er med på noderne med hensyn til alle de nye tekniske vidundere.

På dette område er der temmelig glædelige nyheder inden for islandsk sprogrøgt. Terminologisk aktivitet på Island har nu i de allersidste år taget et stort spring fremad, og netop i disse tider kan der være forudsætninger for øget energi på dette område. Stadigt flere brancheforeninger nedsætter terminologi-

udvalg, der arbejdes til stadighed med indtil flere termsamlinger, og ældre termlister revideres.

Kultur- og undervisningsministeriet viste disse anliggender en helt speciel hæder vinteren 1990–1991. Det tog initiativet til fremsættelse af forslag om tilrettelæggelsen af terminologisk arbejde i Island, og deri indgår en plan om hvorledes Islandsk sprog bureau skal styrkes, blandt andet med opdeling af bureauet i afdelinger, som på den ene side har med alment sprog at gøre og på den anden side specialprog, forslag om ansættelse af personale ved bureauet, der specielt har med service over for brancheforeningernes termnævn at gøre, forslag om at oprette og drive en termbank, og forslag om at igangsætte undervisning i terminologi ved Islandsk universitet.

Kultur- og undervisningsministeriet og Islandsk sprognævn afholdt i fællesskab en meget bemærkelsesværdig konference om terminologisk arbejde den 9. marts 1992. Det viste sig der at der blandt folk i forskellige brancheforeninger herskede en påfaldende interesse for at udvikle deres islandske ordforråd.

Sprog bureauet lod i forbindelse med forberedelsen til konferencen udfærdige et hæfte med vejledning til termnævnene med en introduktion i terminologi, orddannelse i islandsk og vejledning i elektronisk databehandling af termlister.

Der indtraf den meget betydningsfulde begivenhed den 25. oktober 1990 at konsistoriet på Islands universitet vedtog to beslutninger om terminologisk virksomhed på Islands universitet. Det henstilles til alle fakulteter ved universitetet at der systematisk arbejdes på at udarbejde termsamlinger på islandsk inden for fakulteternes områder, og at arbejde med terminologi skal betragtes som en naturlig del af læreres og specialisters videnskabelige arbejde ved Islands universitet. Tydeligere kan det ikke siges: Universitetet påbyder sit personale at undgå fremmedord og i stedet indlede udviklingen af islandsk terminologi inden for de enkelte specialer. Der ligger et enormt arbejde forude, og der er og næppe håb om at det lykkes til fulde, men hensigten er god, og hvis man går systematisk til værks, så skulle der kunne nås visse resultater. Universitetslærere og andre får hjælp fra Islandsk sprog bureau i dette arbejde så langt som den række, og vi har da også på bureauet mærket

en del aktivitetsforøgelse inden for terminologisk arbejde efter universitetets epokegørende beslutning.

Endelig kan det nævnes at Islandsk sprognævn den 7. marts 1991 grundlagde Sprogrøgtsfonden. Det første bidrag som fonden modtog som startkapital var en storsindet gave fra Det svenske Akademi i 1989 på 100.000 svenske kroner. Sprogrøgtsfondens hovedformål er at tage initiativ til og støtte enhver form for aktivitet til fremme for islandsk sprog og dets bevarelse. I vedtægterne anføres det specielt at fonden har i sinde at nå sine mål ved økonomisk at støtte nydannelse af ord og terminologisk virksomhed i landet samt virksomheden inden for de termnævn, der beskæftiger sig med oversættelse af teknisk sprog og specialsprog. Yderligere nævnes specielt anerkendelser for sprogrøgt og økonomisk støtte til udgivelse af håndbøger, ordbøger, undervisningsmateriale og vejledninger i sprogbrug.

Oversættelse af EF's love

Da forhandlingerne mellem EF og EFTA-staterne om et europæisk økonomisk område for alvor kom i gang, blev det klart, at islændinge som eventuelle deltagere i dette område måtte oversætte en mængde udenlandske lovtekster til eget sprog. Nordmænd, finner og svenskere arbejder på samme opgave. Det er uundgåeligt at beskæftige sig med diverse ord og ordforbindelser, der aldrig systematisk er forsøgt oversat til islandsk før. Som resultat af dette arbejde kan man derfor forvente en betydelig udvikling af sproget på forskellige områder.

Oversættelser i reklamer

Selv om der nu arbejdes energisk på oversættelse af EF's love til islandsk, er det ikke sikkert, at offentligheden kommer til at se ret mange af de tekster. Noget andet kunne gøre sig gældende med hensyn til forretnings- og handelssprog. Hvis det europæiske økonomiske område bliver ført ud i livet, og det der forventes, at firmaer fra alle medlemslandene får tilladelse til at virke hvor som helst i området, så kunne det føre til sprogblandning. Hvilket sprog vil blive anvendt i reklamer, varelistes og lignende fra firmaer i medlemslandene? Hvilke krav bliver der i sidste ende stillet om oversættelse?

Indtil nu har islandsk lov ikke haft nogen bestemmelser om, på hvilket sprog der skulle reklameres. Men i altingssamlingen efteråret 1991 vil der blive fremlagt et forslag, der foreskriver, at alle reklamer skal være på fejlfrit islandsk.

I forslaget findes følgende paragraf:

Reklamer i radio og tv skal være på fejlfrit islandsk. Udenlandsk sangtekst kan dog udgøre en del af en reklame. Andre reklamer skal også være på fejlfrit islandsk. Når særlige omstændigheder gælder, må reklametekst dog være på udenlandsk sprog, f.eks. når reklamer især henvender sig til udlændinge. Nærmere bestemmelser kan udstedes i cirkulære.

Af bemærkninger til denne paragraf fremgår det, at undtagelsesbestemmelsen, der tillader reklametekster på fremmede sprog, når særlige forhold gør sig gældende, f.eks. når reklamer er specielt rettet mod udlændinge, blandt andet gælder reklamer i internationale lufthavne, på internationale varemesser og i souvenirforretninger.

Forslagets bestemmelser gælder reklamer på Island og dermed ikke reklamer i udenlandske tv- og radioudsendelser og heller ikke reklamer i udenlandske blade, tidsskrifter eller andre tryksager, der importeres til Island, medmindre de specielt er henvendt til Island, og det er muligt at sagsøge dem, der er ansvarlige for distribueringen.

Hvis forslaget vedtages, bliver hovedreglen altså den, at alle islandske reklamer og de udenlandske reklamer, der specielt er henvendt til Island, skal være på fejlfrit islandsk. Vi må fæste lid til, at der her rejses en dæmning, der kan holde til noget.

Afslutning

Jeg har nu nævnt enkelte nyere eksempler på forskellige forhold, som det islandske sprog har stået over for i den sidste tid, og forsøgt at vise, hvilke foranstaltninger der er blevet truffet. Det er for tidligt at sige noget om, hvor sejrene fejres og hvor der gives efter.

Som udsigten er nu, kan det siges, at selv om islandsk

sprogrøgt kan blive nødt til at give efter over for internationale massemedier, så kan der eventuelt forventes bedre resultater på andre områder, der her er blevet nævnt. Specielt er der store forhåbninger med hensyn til terminologisk arbejde og oversættelser på forskellige områder.

For øjeblikket kan vi godt tillade os at være forholdsvis optimistiske med, at vi vinder flere kampe, end vi taber. Men striden er bestemt ikke overstået.